

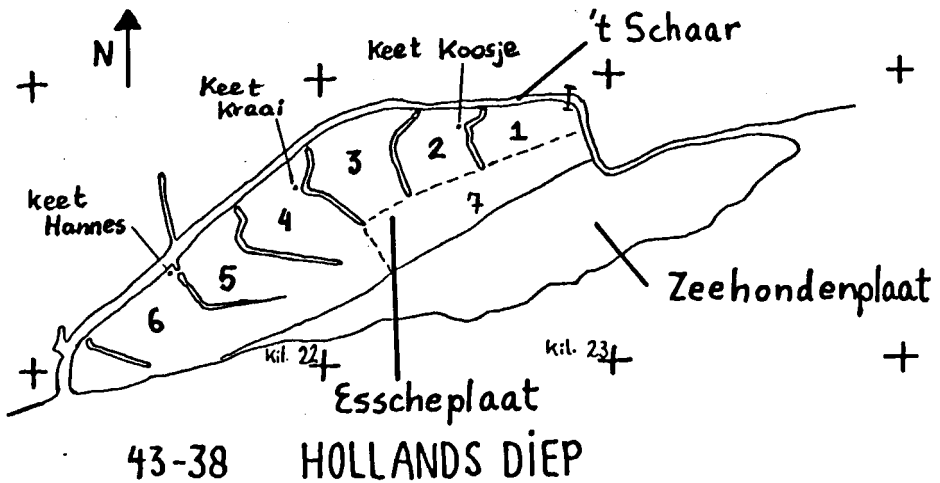
De excursie naar de Esscheplaat op 16 maart 1991

Arno van der Pluijm

Inleiding

De Plaat van het Land van Essche, kortweg Esscheplaat is gelegen aan de noordoever van het Hollands Diep nabij Strijensas. Samen met de Zeehondenplaat vormt het een eiland, dat slechts door een smalle kreek, 't Schaar, gescheiden is van het polderland van de Hoekse Waard (zie kaartje). Ten zuiden bevindt zich het industrie-complex van Moerdijk. De Esscheplaat bestaat bijna geheel uit verwilderde grienden. Het langgerekte gebied is ongeveer 100 ha groot.

Over de mos- en korstmosflora was nog maar weinig bekend. In 1968 zijn door C.J. Heij en H. de Jong gegevens verzameld (Van Zanten & During 1970). Het gebied stond toen nog onder invloed van het getij, tevens werden de meeste grienden nog gehakt. In tegenstelling tot de geheel 'zoete' Biesbosch verder oostwaarts, was hier voor de afsluiting van het Haringvliet, de invloed van het zoute zeewater enigszins merkbaar. Met name bij stormachtig weer kon het water er licht brak zijn. Inmiddels resteert ook hier nog maar een getijverschil van enkele tientallen centimeters. Het terrein wordt door zijkreken van 't Schaar in een zestal ongeveer even grote percelen verdeeld. De meeste percelen zijn rond 1973 voor het laatst gehakt; de exacte data konden niet worden achterhaald. Een gedeelte in het zuid-oosten is veel ouder en dateert van 1960. Hier vindt in een afgerasterd deel begrazing plaats door enkele pony's. De boomlaag bestaat vrijwel geheel uit hoogopgaande schietwilgen. Met name langs het noordelijke pad worden nog griendstroken gehakt en hier bevindt zich ook jonge aanplant van o.a. essen, eiken en elzen.

De excursie

Het verzamelpunt station Dordrecht-Zuid bleek voor automobilisten lastig te bereiken; via woonerven moest worden geprobeerd om tot de parkeerplaats te geraken. Vandaar af verliep de tocht naar het excursiedoel voorspoedig. Het terrein is in het noord-oosten door middel van een uitschuifbare brug met de vaste wal verbonden. Via het noordelijke pad werden percelen 1, 2 en 3 uitvoerig bekeken. Eerder, op 4 maart werd het gebied al eens door de auteur verkend. Ook toen werden vooral in perceel 1, 2 en 3 aantekeningen gemaakt. Daarnaast werd ook een oud gedeelte bezocht (perceel 7); tijdens de gezamenlijke excursie was daartoe geen tijd meer. Van de andere delen werden op 4 maart alleen nog enkele, die dag niet eerder gevonden soorten genoteerd; de gegevens hiervan zijn erg onvolledig.

De bryologen en lichenologen hebben de meeste tijd in afzonderlijke groepen het terrein doorzocht. Achteraf bleek dat onafhankelijk van elkaar, door beide groepen *Parmelia sorédians* was verzameld! Deze

soort is pas onlangs in 1990 voor het eerst in Nederland, in de Brabantse Biesbosch ontdekt.

Tijdens de excursie was men bezig met een seismologisch onderzoek in de grienden. Her en der lagen honderden meters felgekleurde kabels en af en toe konden ontploffingen worden gevoeld. Het is niet te hopen dat er in de toekomst boortorens verrijzen.

Perceel 1 is erg laag gelegen, met in de greppels vaak roestbruin water. Percelen 2 en 3 zijn wat droger. Op de bodem werden weinig bijzondere soorten aangetroffen; af en toe *Calliergonella*, *Amblystegium riparium*, *Amblystegium varium* en *Drepanocladus aduncus*. *Lunularia cruciata* is ook hier, net als in de Biesbosch algemeen op allerlei vochtige tot natte kleiige substraten. *Brachythecium mildeanum* werd veel gevonden, met kapsels, op dode takken e.d. in natte greppels. *Plagiothecium nemorale*, door Henk Siebel gevonden op een natte wilgevoet was voorzien van kapsels. Dit komt bij deze soort niet vaak voor.

De wilgestronken hebben meestal een begroeiing bestaande uit gewone soorten zoals *Bryum capillare*, *Brachythecium rutabulum*, *Eurhynchium praelongum*, *Hypnum cupressiforme*, *Rhynchostegium confertum* en *Lophocolea bidentata*. Vaak was ook *Brachythecium salebrosum* aanwezig. Te verwachten soorten zoals *Homalia trichomanoides* en *Fissidens spec.* werden niet gezien. Er werd echter ook niet zoveel gebukt, de meeste aandacht ging uit naar de begroeiing op de doorgeschoten wilgetakken. Deze leverden de meeste mos- en korstmossen op, waaronder vele zeldzame.

Radula complanata en *Metzgeria furcata* werden slechts af en toe gezien, *Frullania dilatata* was vaker aanwezig. Zowel *Ulota bruchii* als *Ulota crispa* konden worden genoteerd; op een tweetal wilgen werd *Ulota phyllantha* gevonden. Het geslacht *Orthotrichum* was met 9 soorten vertegenwoordigd. Het was voor velen een goede gelegenheid om hun kennis van dit vrij grote, maar toch niet speciaal moeilijke geslacht op te frissen.

Orthotrichum affine en *Orthotrichum diaphanum* zijn erg algemeen; vooral laatstgenoemde was op sommige takken dominant aanwezig. *Orthotrichum lyellii* was dikwijls fors ontwikkeld, echter toch steeds zonder kapsels. *Orthotrichum striatum* werd vele malen gevonden en

had nu juist prachtig rijpe kapsels. Een schuine tak langs de zijkreek in perceel 2 leverde naast *Orthotrichum striatum* ook *Orthotrichum pumilum* op; eveneens met rijpe kapsels. De soort werd elders niet gezien. De andere *Orthotrichum*-soorten hadden rond deze tijd nog niet zover ontwikkelde kapsels. *Orthotrichum pulchellum* had nog maar weinig gestrekte setae. De soort viel vooral op door de wat kroezige blaadjes en de donkere rand van het huikje. Ook *Orthotrichum stramineum* werd regelmatig gezien. De huikjes op de jonge kapsels hebben een opvallend donkere top; eventueel aanwezige kapsels van de vorige zomer zijn vaak oranjebruin. *Orthotrichum affine* heeft meer geelbruine oude kapsels. Met een pincet is in het veld de harige vaginula goed zichtbaar te maken. *Orthotrichum tenellum* wordt wellicht vaak over het hoofd gezien, een belangrijk veldkenmerk zijn de enkele haren aan de top van het huikje. Deze soort groeit in tegenstelling tot de meeste andere soorten vaak niet in ronde polletjes, maar meer in uitgestrekte lage zoden. De soort weet zich op een tak door middel van gemmen vaak uit te breiden. In perceel 1 was de soort, met onrijpe kapsels, over een traject van zo'n 30 cm op ongeveer 3 m hoogte op een dikke tak aanwezig. Spectaculair was de vondst van *Orthotrichum rogeri*. Deze naar het schijnt overal zeldzame, voor Nederland nieuwe soort is al eerder op een aantal plaatsen in de Biesbosch gevonden (Van der Pluijm 1991). Belangrijke veldkenmerken zijn de zeer smalle blaadjes met afgeronde bladtoppen en de kale huikjes. In droge toestand liggen de blaadjes niet dakpansgewijs aan, maar zijn enigszins gekruld. De soort werd op 4 maart op twee plaatsen gevonden in perceel 2. Eén populatie, een nog zeer klein polletje op een tak langs een kreek, kon tijdens de excursie van de werkgroep worden teruggevonden. In de voorzomer van 1992 of 1993 zal de soort waarschijnlijk mooi rijpe kapsels hebben.

Een klein plukje *Tortula latifolia* groeide merkwaardigerwijs 1,5 m hoog op een tak! Op wilgestronken werd de soort verder niet aangetroffen. *Cryphaea* werd diverse malen gevonden, soms als kleine aangedrukte, jonge planten; vaak ook met karakteristieke loodrecht afstaande stengels en volop kapselend. De soort tekent zich op een afstand vaak opvallend donkergroen af. De zich in Nederland uitbreidende *Platygyrium repens* en *Brachythecium reflexum* werden ook op de Esscheplaat

op een enkele wilgetak aangetroffen, de laatste rijkelijk voorzien van kleine kapseltjes. Van perceel 4 is vermeldenswaard *Lophocolea minor*, voorkomend op verschillende bij elkaar staande wilgen. Ook in de Biesbosch is de soort in diverse grienden epifytisch gevonden.

Van de korstmossen is het geslacht *Parmelia* met maar liefst 11 soorten vertegenwoordigd, de meest spectaculaire vondst is wel de al eerder genoemde *Parmelia soledians*.

In het oudste gedeelte, perceel 7 domineren vaak soorten als *Hypnum cupressiforme*, *Dicranoweisia cirrata*, *Eurhynchium praelongum*, *Aulacomnium androgynum*, *Lophocolea heterophylla* en *Cladonia* sp. De soortenrijkdom neemt met het ouder worden duidelijk af, iets wat ook in de Biesbosch geconstateerd kan worden. Als opmerkelijke vondsten zijn hier nog te noemen *Ptilidium pulcherrimum* en *Drepanocladus uncinatus*.

Vlak voor het vertrek naar huis tenslotte, ontdekte Henk Greven nog als bijzonderheid *Didymodon nicholsonii*. De soort groeide op een beslibde balk van een sluisje bij het bruggetje.

Vergeleken met de situatie in 1968 (van Zanten & During 1970) is de soortenrijkdom van de Esscheplaat duidelijk toegenomen, hetgeen voor een groot deel kan worden toegeschreven aan het verwilderen van de toenmalige cultuurgrienden. In totaal werden uiteindelijk 54 bladmossen, 10 levermossen en 38 korstmossen gevonden, een voor een kleigebied respectabel aantal. Daarbij moet worden bedacht dat de percelen 4, 5 en 6 nog onvoldoende zijn onderzocht. Interessant is hier wellicht ook de aan golfslag onderhevige oever langs het Hollands Diep, die nog niet kon worden bekeken.

Met dank aan het Staatsbosbeheer voor vergunning tot betreding van het gebied en aan A. v.d. Pligt voor algemene informatie betreffende het terrein.

Literatuur

- Pluijm, A. van der, 1991. Enkele voor Nederland nieuwe blad- en levermossen in de Biesbosch. *Lindbergia* 16: 28-34.
- Zanten, B.O. van & H.J. During. 1970. De najaarsexcursie 1969 naar de Biesbosch en de Krochten en Lange Goren bij Zundert. *Buxbaumia* 23: 30-55.

Deelnemerslijst

Simon Bakker, Henk Bax, Arno Boesveld, Pieter van den Boom met gezin, Leo de Borst, Maarten Brand, Klaas van Dort, Henk Greven, Wiel van Heesch, Patrick Hommel, Joop Kortselius, Jurgen Nieuwkoop, Koos Oosterlaan, Arno van der Pluijm, Hans Schoorl, Henk Siebel, Leo Spier, Eddy Weeda en Coosje Zomer.

Soortenlijst

Met thuis gecontroleerde opgaves van Henk Greven, Jurgen Nieuwkoop, Arno van der Pluijm en Eddy Weeda. De gegevens van de korstmossen zijn afkomstig van Arno van der Pluijm en Leo Spier (o.a. vrijwel alle microlichenen).

De cijfers geven het perceelnummer aan.

! : op één of meerdere locaties met sporenkapsels.

Bladmossen

Amblystegium riparium	1			
Amblystegium serpens	1	2		
Amblystegium varium	1			
Aulacomnium androgynum	1			7
Barbula convoluta	1			
Brachythecium mildeanum	!	1	2	3
Brachythecium reflexum	!	2		
Brachythecium rutabulum	!	1	2	3
Brachythecium salebrosum	!	1	2	3
Brachythecium velutinum	!	2	3	
Bryum argenteum				3
Bryum barnesii		2		
Bryum capillare		1	2	3
Bryum pseudotriquetrum				7
Bryum pseudotriquetrum		2		
Calliergonella cuspidata		2		
Ceratodon purpureus		1	2	3
Cryphaea heteromalla	!	2	3	4
Dicranoweisia cirrata	!	1	2	3
Dicranum montanum		1		
Dicranum scoparium		1	2	3
Didymodon nicholsonii		(sluisje)		
Didymodon tophaceus				6
Drepanocladus aduncus		1	2	
Drepanocladus uncinatus			2	
Eurhynchium hians		1		
Eurhynchium praelongum		1	2	3

<i>Grimmia pulvinata</i>	!	1	2		
<i>Homalothecium sericeum</i>		1			
<i>Hypnum cupressiforme</i>	!	1	2		7
<i>Hypnum jutlandicum</i>				5	
<i>Isothecium myosuroides</i>			3	4	7
<i>Leskea polycarpa</i>		1	2		
<i>Mnium hornum</i>			3		
<i>Orthotrichum affine</i>	!	1	2	3	7
<i>Orthotrichum diaphanum</i>	!	1	2		7
<i>Orthotrichum lyellii</i>		1	2	3	6 7
<i>Orthotrichum pulchellum</i>	!	1	2	3	
<i>Orthotrichum pumilum</i>	!		2		
<i>Orthotrichum rogeri</i>	!		2		
<i>Orthotrichum stramineum</i>	!	1	2	3	
<i>Orthotrichum striatum</i>	!	1	2	3	
<i>Orthotrichum tenellum</i>	!	1	2		
<i>Plagiomnium ellipticum</i>		1			
<i>Plagiomnium undulatum</i>		1			
<i>Plagiothecium nemorale</i>	!	1			
<i>Platygyrium repens</i>			3		
<i>Pohlia nutans</i>		1			
<i>Rhynchostegium confertum</i>	!	1	2	3	
<i>Tortula latifolia</i>			2		
<i>Tortula muralis</i>	!		2		
<i>Ulota bruchii</i>	!	1	2	3	
<i>Ulota crispa</i>	!	1	2	3	
<i>Ulota phyllantha</i>			2	3	
<i>Zygodon viridissimus</i>		1	2		

Levermossen

<i>Frullania dilatata</i>		1	2	3	
<i>Lophocolea bidentata</i>		1	2	3	
<i>Lophocolea heterophylla</i>		1	2		7
<i>Lophocolea minor</i>				4	
<i>Lunularia cruciata</i>		1	2		5 6
<i>Marchantia polymorpha</i>		1	2		5 6
<i>Metzgeria furcata</i>		1	2	3	
<i>Ptilidium pulcherrimum</i>				4	7
<i>Radula complanata</i>		1	2	3	4
<i>Riccia fluitans</i>				4	

Korstmossen

Anisomeridium nyssaegenum		3		7
Bacidia arnoldiana		2		
Bacidia delicata				7
Buellia punctata	1			7
Candelariella reflexa		2		
Chaenotheca ferruginea			5	
Cladonia coniocraea			5	
Cladonia fimbriata	1	2		7
Evernia prunastri	1	2	3	7
Hypogymnia physodes	1	2	3	7
Hypogymnia tubulosa	1	2		7
Lecanora chlorotera	1	2		
Lecanora conizaeoides	1			
Lecanora expallens	1			7
Lepraria incana	1			
Parmelia caperata	1	2	3	4
Parmelia coniocarpa	1	2	3	4
Parmelia exasperatula		2		
Parmelia glabratula s.s.		2		7
Parmelia revoluta		2		
Parmelia saxatilis			3	
Parmelia soledians			3	
Parmelia subaurifera	1	2	3	7
Parmelia subrudecta	1	2	3	7
Parmelia sulcata	1	2		7
Parmelia tiliacea		2		
Phaeophyscia orbicularis	1	2		5
Physcia adscendens	1	2		
Physcia tenella	1	2		7
Physconia grisea				5
Placynthiella icmalea				5
Platismatia glauca			4	
Porina chlorotica			3	
Ramalina farinacea	1	2		
Usnea spec.	1		3	
Xanthoria candelaria	1			
Xanthoria parietina		2		7
Xanthoria polycarpa		2		